ISSN: 2522-9699, 2616-5007

21. Staniloae, D 1998, *The Experience of God : Orthodox Dogmatic Theology*, V. 1: Revelation and Knowledge of the Triune God, Brookline : Holy Cross orthodox Press, 280 p.
22. Yannaras, C 2004, *Postmodern metaphysics,* transl. by Russell N., Brookline : *Holy Cross Orthodox Press*, 200 p.
23. Zizioulas, J 2006, *Communion and otherness. Further studies in personhood and the church*, ed. P. Mc. Partlan,. N.Y. : T & T Clark, 315 p.

Надійшло до видання / Received *02.03.2026*
Прийнято до друку / Accepted *01.04.2026*

DOI 10.33930/ed.2019.5007.58(3-4)-11
УДК 271.2–76

АРХІЄПИСКОП АНАСТАСІЙ ЯННУЛАТОС: БОГОСЛОВСЬКИЙ “ОБРАЗ” ПРАВОСЛАВНОЇ МІСІЇ

Є. М. Чорноморець

Анотація.

Актуальність теми дослідження. *У сучасній православній теології розробляються принципи і практичні підходи до місії, які передбачають діалог з іншими конфесіями, релігіями, секуляризованим суспільством.*

Постановка проблеми. *Архієпископ Анастасій Яннулатос заклав підґрунтя для сучасної православної теології місії, його погляди потребують вивчення і аналізу.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Дослідники переважно приділяли увагу широкій місіонерській діяльності Яннулатоса. Його теологічні погляди аналізували Milutin Janjic (розглянув інкультурацію в місійній діяльності), Pavel Aurel (висвітлив окремі аспекти теології місії), Nikolaos Tsirevelos (проаналізував значення для місії принципу “Літургія після Літургії”).*

Постановка завдання. *У статті проаналізовано теологічне розуміння місії і її характерних рис у працях Анастасія Яннулатоса.*

Виклад основного матеріалу. *Яннулатос наголошує на необхідності теологічного осмислення місії для поширення християнського благовістя в сучасному світі і церковної відповіді на виклики в умовах глобалізації. Він ґрунтує теологію місії на вченні про Бога-Трійцю, Який є Любов’ю і створив світ і людство з метою їх долучення до буття в любові. Першим посланцем у світ був Ісус Христос, Який показав приклад життя і проповіді Царства Небесного, заснував таїнство Євхаристії і Церкву, дав апостолам настанови і Святого Духа для подальшого поширення благовістя. Отже, місія є справою Бога-Трійці, до якої долучаються християни. Яннулатос констатує, що сучасні Православні Церкви схильні обмежувати свою діяльність пастирською опікою над власними вірними. Тоді як євангельські заповіді Христа апостолам щодо благовістя “усьому світу”, “всім народам” дані усім християнам. Він залучає категорії права і справедливості і наголошує, що всі народи мають право на духовні дари, які Бог дав Церкві, а Церква несе відповідальність за все людство, а не тільки за вірних. Кожна людина має свободу не прийняти слово проповіді, але Церква має обов’язок проповідувати і створювати євхаристійні спільноти, щоб надати людям можливість долучитися до духовних благ. Проповідь передбачає життя місіонера за заповідями Христа і має бути ненасильницькою і жертовною.*

Висновки. *Яннулатос розглянув місію у тринітарній, христологічній, пневматологічній, еклезіологічній перспективі, вказав на неї як на обов’язок Церкви, який поширюється на всі часи, всі географічні регіони і всі проблеми, які постають перед*

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

людством.

***Ключові слова**: сучасна православна теологія, Анастасій Яннулатос, теологія місії, еклезіологія, релігія, літургія, Церква і суспільство.*

ANASTASIOS YANNOULATOS: THE THEOLOGICAL "IMAGE" OF THE ORTHODOX MISSION

Yevheniia Chornomorets

***Abstract**.*

***Relevance of the research**. Modern Orthodox theology formes principles and practical approaches to mission, that involve dialogue with other denominations, religions, and secularized society.*

***Problem statement**. Archbishop Anastasios Yannoulatos laid the foundation for modern Orthodox theology of mission, his views require study and analysis.*

***Analysis of recent research and publications.** Researchers have mainly paid attention to the extensive missionary activity of Yannoulatos. His theological views were analyzed by Milutin Janjic (considered inculturation in missionary activity), Pavel Aurel (highlighted certain aspects of the theology of mission), Nikolaos Tsirevelos (analyzed the significance of the principle "Liturgy after the Liturgy" for mission).*

***Research task**. The article analyzes the theological understanding of mission and its characteristic features in the works of Anastasios Yannoulatos.*

***Main material presentation**. Yannoulatos emphasizes the need for a theological understanding of mission for the spread of the Christian gospel in the modern world and the church's response to the challenges of globalization. He bases the theology of mission on the teaching of the Triune God, Who is Love and created the world and humanity with the aim of including them in being in love. The first messenger into the world was Jesus Christ, Who showed an example of life and preaching of the Kingdom of Heaven, founded the sacrament of the Eucharist and the Church, gave the apostles commandments and the Holy Spirit for the further spread of the Gospel. Therefore, mission is a matter of the Triune God, in which Christians participate. Yannoulatos states that modern Orthodox Churches tend to limit their activities to pastoral care for their own faithful. While the evangelical commandments of Christ to the apostles regarding the gospel "to the whole world", "to all nations" are given to all Christians. He involves the categories of law and justice and emphasizes that all peoples have the right to the spiritual gifts that God has given to the Church, and the Church is responsible for all humanity, not just the faithful. Every person has the freedom not to accept the Gospel, but the Church has the duty to preach and create Eucharistic communities in order to give people the opportunity to participate in spiritual gifts. Preaching involves the life of a missionary according to the commandments of Christ and must be non-violent and sacrificial. Conclusions. Yannoulatos considered the mission in a Trinitarian, Christological, pneumatological, ecclesiological perspective, pointing to it as a duty of the Church, which extends to all times, all geographical regions and all problems facing humanity.*

***Conclusions**. Yannoulatos considered mission from a trinitarian, christological, pneumatological, and ecclesiological perspective, pointing to it as a duty of the Church that extends to all times, all geographical regions, and all the problems facing humanity.*

***Keywords:** modern Orthodox theology, Anastasios Yannoulatos, theology of mission, ecclesiology, religion, liturgy, Church and society.*

Актуальність теми дослідження. Через різні соціокультурні та історичні обставини місіонерське служіння Православної Церкви досить довго не ставало предметом уважного богословського і релігієзнавчого аналізу. У XX столітті у світі відбулися масштабні науково-технічні, соціокультурні, геополітичні зміни, які поставили Православну Церкву перед необхідністю все більше долучатися до діалогу як з іншими конфесіями і релігіями, так і з секулярним суспільством, що спонукало до богословського осмислення і формування принципів такого діалогу, дослідження історичного досвіду і формування сучасних підходів щодо діяльності Православної Церкви у поліконфесійному, полірелігійному, секулярному, глобалізованому світі.

Постановка проблеми. Як для православного богослов'я, так і для релігієзнавства нагальним є систематичне вивчення принципів ставлення Православної Церкви до

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

секулярного суспільства, представників інших конфесій і релігій, на сучасному етапі. Архієпископ Анастасій Яннулатос (1929–2025), до минулого року Предстоятель Албанської Православної Церкви, відомий своєю активною місіонерською і соціальною діяльністю в Африці, внеском у відродження Православної Церкви в Албанії і розвитком православно-ісламського діалогу, був однією із головних фігур у богословському осмисленні мети, принципів і задач православної місії у XX–XXI столітті [5, с. 8, 13, прим. 24]. Його богословські ідеї створили підґрунтя для подальшого розвитку сучасного богослов'я місії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних публікаціях здебільшого або приділяється увага характеристиці практичної місіонерської активності архієп. Анастасія (напр., [7]), або розвиваються його численні ідеї щодо місії в сучасному світі. Але існують і дослідження власне його доробку. Так, Milutin Janjic здійснив дослідження на тему "Інкультурація в місіонерській діяльності згідно з Архієпископом Албанським Анастасієм (Яннулатосом)" [1], у якому проаналізував богословське обґрунтування цілей місії та принципів ставлення до місцевих культур у місійній діяльності Церков. Румунський дослідник Pavel Aurel охарактеризував, окрім місійної діяльності архієп. Анастасія, його загальний внесок у богослов'я місії: формулювання підходів до діалогу з іншими релігіями, зокрема з ісламом; аналіз відмінності християнської єдності від економічної і політичної; православна оцінка концепту "права людини"; розуміння культури у світлі християнської місії [2]. Останнім часом увагу місійній діяльності і богословському доробку архієп. Анастасія приділив Nikolaos Tsirevelos, проаналізувавши його ключовий для богослов'я місії принцип "Літургія після Літургії" [3] і його місіонерське служіння як практичне здійснення його теології місії [4].

Постановка завдання. У нашій розвідці ми розглянемо здійснений архієп. Анастасієм Яннулатосом богословський аналіз суті і характерних рис православної місії.

Виклад основного матеріалу. Багаторічні богословські роздуми архієп. Анастасія над суттю і проблемами місії знаходили свій вираз у формі есе, які публікувалися здебільшого у часописах. Вийшло кілька збірок його есе, зокрема: "Обличчям до світу: православні християнські есеї про глобальні проблеми" (2003), "Місія шляхом Христа" (2010) (П. Василіадіс назвав цю збірку "найнадійнішим довідником з православної місіології" [5, с. 13, прим. 24]), "Співіснування. Мир, природа, бідність, тероризм, цінності в релігійній перспективі" (2021). На основі цих есе можна узагальнити його богословські погляди на різні аспекти православної місії і православні відповіді на сучасні глобальні проблеми людства.

Місія і богослов'я

У своїх численних есе Яннулатос торкається багатьох аспектів місії, здійснює її комплексний богословський аналіз. Найперше він звертає увагу на необхідність усвідомлення важливого значення богослов'я місії загалом [8, с. 85]. На його думку, місія безпосередньо пов'язана з пастирським служінням і належить до головних задач Церкви. Крім того, його турбує відсутність взаємодії теоретичного богослов'я, з одного боку, і пастирської та місійної практики — з іншого. Звісно, пастирська практика спирається на церковну традицію, проте суспільні і культурні умови існування людства мають історичний характер, і тому християни постійно постають перед новими практичним проблемами і викликами. Богословське дослідження має бути пов'язаним з викликами реальної пастирської практики, розглядаючи їх у світлі православної традиції, даючи їм оцінку і формуючи певні принципи ставлення до них і конкретні задачі. А пастирі мають усвідомлювати складність проблем, які іноді постають у церковному житті, і шукати богословської відповіді на них, не замикаючись в обмеженому попередньому досвіді. Богослов'я і пастирська практика мають досягати "гармонійної і плідної співпраці" [8, с. 85]. На думку Яннулатоса, "у православній традиції богослов'я як таке має бути спрямованим на самоосмислення Церкви з метою здійснення її місії у світі" [8, с. 85–86]. Тобто місія як призначення Церкви, її принципи і задачі, її успіхи і невдачі, її особливості в кожній конкретній історичній і культурній ситуації мають стати основним предметом богословського дослідження, а всі інші дослідження мають розглядатися в перспективі місії.

У своїх есеях архієп. Анастасій пропонує цілісне богословське бачення місії у загальній православній богословській перспективі, що охоплює такі галузі богословського знання як тріадологія, христологія, пневматологія, сотеріологія, есхатологія, еклезіологія [1, с. 3]. На такому цілісному баченні він ґрунтує розуміння місії як покликання і обов'язку

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

Церкви, стверджує імперативний, космічний і всезагальний характер заповіді Христа щодо євангельської проповіді. Досліджуючи як богословський зміст і призначення, так і історичний досвід православної місії, він описує її характерні риси. Ми послідовно розглянемо ці аспекти богослов'я місії архієп. Анастасія. Звісно, він також формулює різні напрями і задачі богословських досліджень, що стосуються місії, і сам звертається до аналізу різних сучасних нагальних питань, але це має бути предметом окремих досліджень.

Цілісне богословське бачення місії

У різних есеях Яннулатос по-різному формулює основну задачу і мету місії, торкаючись різних сфер православного богослов'я. Богословське осмислення місії передбачає розуміння замислу Бога про творіння і цілі його існування, участі Бога у бутті творіння і зокрема у долі людства, тобто загальне тлумачення стосунків Бога і творіння, що можливо пізнати тільки через Одкровення [7, с. 14]. За словами Яннулатоса, основою для кожного місійного зусилля є "розуміння місії у світлі Одкровення і роздуми над таємницею Св. Трійці" [8, с. 211].

Як євангельські істини, так і загалом основні істини православного богослов'я Яннулатос розглядає у місійній перспективі. Бог-Трійця є Любов'ю, Він створив світ, бажаючи долучити його до власної любові. Відповідно, "місія —це поширення любові Триєдиного Бога з метою преображення в любові всього світу" [8, с. 221]. Любов Бога-Отця виражається в тому, що Він послав Свого Сина: "Бо так полюбив Бог світ, що дав [Свого] Єдинородного Сина" (Ін. 3:16) для досягнення цієї цілі. Отже, Бог-Слово був першим посланцем, якому було доручено завдання примирити творіння з Богом, був першим місіонером. Він посилає своїх учнів, наділяючи їх благодаттю Святого Духа: "Мир вам! Як послав Мене Отець, — і Я посилаю Вас!.. Прийміть Святого Духа!" (Ін. 20:21–22) — і доручаючи надалі виконувати ту саму задачу у світі: "Все людство, створене за образом Божим, повинно повернутися до свободи і любові і долучитися до повноти життя Святої Трійці" [8, с. 211]. Христос як Боголюдина є прикладом і первообразом християнського життя і проповіді, відповідно, "життя у Христі" є "серцевиною місіонерської діяльності" [8, с. 212], і сама місія є не просто передачею релігійного вчення, а "втіленням" Слова в нових географічних регіонах і за нових умов" [8, с. 128]. Христос є "не просто прикладом місіонерства. Посилаючи учнів у світ (Мф. 28:19), Він обіцяє їм Свою постійну присутність, Свою підтримку: "І ось Я з вами по всі дні аж до кінця віку!" (Мф. 28:20).

Як відбувається "втілення" Слова в історії людства? Для проповіді та здійснення Царства Божого Христос заснував Церкву, тому місія розуміється, з одного боку, як справа особистісна, бо Євангеліє проповідують окремі особистості, які мають досвід пізнання Христа, але загалом насамперед як справа церковна, оскільки заповідь проповіді Царства Небесного дається спільноті апостолів, і саме Церква єднає всіх послідовників Христа, здійснюючи таїнства, передусім Євхаристію) [8, с. 220-221]. Заповідь Христа: "Тож ідіть і навчіть усі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все, що Я заповів вам" (Мф. 28:19), — передбачає не просто передання вчення Спасителя, а практичне навчання того, чого слід дотримуватися в житті. Практичні настанови Спасителя стосувалися заповіді любові як змісту всіх інших заповідей, а також здійснення таїнств (Хрещення і Євхаристії). Яннулатос приділяє значну увагу саме сакраментальній складовій місії. Він називає Церкву "євхаристійною спільнотою" [8, с. 264]. Євхаристія є центром православного духовного і місіонерського життя, через єднання з Христом вірний стає причетними до Його місії. "Перебування у Христі" "проявляється не в містичній чи емоційній втечі, а в неперервному простуванні тим самим шляхом, яким Він пройшов: "Хто каже, що перебуває в Ньому, той має жити так само, як жив Він" (1 Ін. 2:6)" [8, с. 214].

Саме через участь у євхаристії християни єднаються в Богові стосунками любові, оскільки з одного боку отримують досвід перебування в причетності до любові Святої Трійці, адже отримують пізнання Христа, а через Нього — усієї Святої Трійці як спілкування Трьох; а з іншого боку, саме це переживання причетності до Бога можливе лише у зв'язку з прийняття віруючим кожного іншого, хто перебуває в євхаристій спільноті, бо досвід перебування у взаємній любові з людьми є ключем до досвіду переживання єдності з Богом. Саме через єдність цю дану в переживаннях єдність любові до ближнього і любові до Бога Церква як євхаристійна спільнота проголошує "тайну Триєдиного Бога, Божественного домобудівництва (ікономії) у Христі через Святого Духа" [8, с. 264]. Отже, наголошується на синергійному характері місії: навчання здійснюють люди, які особисто люблять Христа і

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

прагнуть наслідувати Його, але водночас здійснюється навчання силою Воскреслого Христа, благодаттю Святого Духа, передусім через залучення до таїнств, до Євхаристії. При цьому відбувається внутрішнє преображення людей [2, с. 79]. Тому "православне свідчення - це особиста участь у процесі преображення світу, який вже почався 'у Христі' " [8, с. 231].

Основний зміст місії полягає у долученні людства і всього творіння до любові Триєдиного Бога [1, с. 19], тому саме по собі життя людей у Христі, їх євхаристійне спілкування, їх перебування в любові вже є основою і початком місії: "Метою євхаристійної спільноти, яку утворюють ті, що вірять у Христа у Святому Духові... є створення єдності, спільності вільних людей, які люблять одне одного" [8, с. 281]. Із богословського розуміння місії як участі у справі Бога, яка полягає у долученні всього творіння до Його любові, Яннулатос висновує основні задачі місії: це не просто проголошення слова Божого і приклад життя за ним, а здійснення богослужіння і створення євхаристійних спільнот як осередків безпосередньої і особливої дії Божественної благодаті [8, с. 49–54; 2, с. 80–81].

Процес внутрішньої переміни людини і її зростання у Христі, преображення, є поступовим. Поступовість змін характерна і для існування всього творіння. Яннулатос слідує святоотцівському вченню, що саме християни як послідовники Христа покликані через власне преображення та обоження привести творіння до Бога: "Беручи участь у місії, ми беремо участь у Божественному задумі, який ще втілюється і має вселенські масштаби" [8, с. 214]. Преображення світу і людей вже почалося в історії — у Христі, "і досягне завершення в кінці есхатологічної епохи" [8, с. 231]. Вічний Бог вже присутній в історії, але повнота його присутності буде досягнена в кінці часів. Отже, місія Церкви містить "обидва аспекти: і історичний, і есхатологічний" [8, с. 271].

Отже, Яннулатос розглядає місію у широкій тринітарній, христологічній, пневматологічній, еклезіологічній, есхатологічній перспективі: як здійснювану Богом-Трійцею справу залучення творіння до повноти спілкування з Богом в любові, через послання Бога-Сина, Його служіння, страждання і Воскресіння, через послання Святого Духа на апостолів і послання апостолів і їх послідовників на проповідь Євангелія, через Апостольську Церкву як євхаристійну спільноту, яка єднає всіх у Христі і долучає до Царства Небесного, яке вже присутнє в історичній реальності та у своїй повноті має розкритися в майбутньому віці.

Характерні риси православної місії

Широко витлумачуючи євангельські настанови Христа апостолам щодо проповіді, Яннулатос описує, якою має бути місія згідно із Божественними заповідями.

Всеохопність місії

Цілісне богословське бачення місії Церкви свідчить про місію як про здійснення спасительної справи Бога-Трійці у створеному світі через Христа у Святому Духові. Перед Своїм Вознесінням Господь наказує апостолам: "Ідіть по цілому світі й усьому творінню проповідуйте Євангеліє" (Мк. 16:15); "Ідіть і навчіть усі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все, що Я заповів вам" (Мф. 28:19–20). Цю заповідь проповіді "усьому творінню", за Яннулатосом, Христос дає не тільки власне апостолам, а всій Церкві. Ця заповідь є так само важливою для буття Церкви, як і всі інші настанови Господа, як, наприклад, заповідь про звершення Євхаристії [8, с. 263]. Здійснювати місію означає виконувати волю Божу [8, с. 220], слухатися Бога, співробітничати з Ним. "Місіонерство належить Церкві і є її невіддільним, сутнісним атрибутом" [8, с. 72].

Цитовані вище заповіді про всесвітню проповідь з Євангелій від Марка і Матвія Яннулатос детально витлумачує і роз'яснює. Найперше, вони звернені до всіх вірних, до всіх учнів Христа: "Апостольська діяльність є справою кожного учня, який є "сіллю землі" і "світлом для світу" (Мф. 5:13–14)" [8, с. 262–263]. Отже, ця заповідь не обмежується часом життя безпосередніх учнів Христа, а поширюється на весь час існування людства до Другого Пришестя.

Окремо Яннулатос розглядає слова "йдіть", "по цілому світі" і "навчіть усі народи". Загалом вони означають географічну поширеність на всі населені території, вселенський характер місії: "Шлях спасіння має бути проповіданий по всій землі, щоб усі народи могли прославити Бога" [8, с. 235]. Апостоли сприймали ці слова буквально і дійсно ходили в різні землі для проповіді Євангелія. У наш час, за спостереженням Яннулатоса, Помісні Церкви здебільшого зосереджені на внутрішній пастирській роботі або на внутрішній місії (піклуванні про відпалих і, можливо, про не-християн на території Помісної Церкви).

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

Яннулатос зазначає, що благовістя було звернене до всього світу в цілому, тому відсутність благовістя поза географічними межами Помісних Церков суперечить апостольському покликанню Церкви. Потрібно, щоб Церква "не обмежувала себе тільки пастирською турботою про тих, хто всередині неї... Церква покликана постійно бути готовою *до виходу, до проповіді*" [8, с. 269]. Цей "вихід" означає не тільки просторове переміщення в нові географічні регіони. Цей "вихід" означає також готовність до нових ситуацій, необхідність частково відмовитись від звичних зовнішніх форм життя і проповіді [8, с. 93]. Так, при діяльності на нових територіях місія завжди стикається з культурною своєрідністю регіонів, з релігійним різноманіттям, з різними соціальними і політичним обставинами, з неочікуваними ситуаціями і проблемами. Але через різні соціально-політичні і глобалізаційні процеси такі ж виклики зараз очікують Церкву і в традиційно православних країнах.

Також заклик "ідіть" означає активну позицію місіонера. Яннулатос наголошує, що Помісні Церкви наразі мають самостійно і відповідально знаходити майданчики для внутрішньої і зовнішньої місії, підтримувати православні спільноти, які перебувають у неправославних і нехристиянських країнах [8, с. 266]; працювати над укріпленням місіонерської свідомості і християнської відповідальності серед вірних своєї Церкви, ініціювати богословські дослідження сучасних викликів, що постають перед православ'ям і людством в цілому, і стимулювати пошук християнських відповідей на них.

Отже, всезагальний характер місії полягає в тому, що вона належить усій Церкві [1, с. 29], має відбуватися увесь час до Другого Пришестя, на усіх населених територіях, за усіх наявних і можливих політичних, соціальних, економічних, культурних обставин, і загалом вона має бути готовою до найрізноманітніших і найнеочікуваніших викликів і займати активну позицію щодо поширення віри.

Імперативний характер місії

Яннулатос постійно використовує різні мовленнєві засоби, щоб підкреслити обов'язковість місії: Church`s obligation ("зобов'язання Церкви") [8, с. 266], "sine qua non of its life" ("необхідна умова" (існування Церкви)) [8, с. 266], our duty ("наш обов'язок") [8, с. 214], basic duty of Church ("основний обов'язок Церкви") [8, с. 213], apostolicity requires, the Church is called, we are called, we must do this ("апостольство вимагає**",** "Церква покликана**"**, "ми покликані", "ми повинні") [8, с. 269, 272], "apostolic responsibility" ("апостольська відповідальність") [8, с. 214] тощо. Постійне використання імперативних виразів має на меті спонукати до активізації місійної діяльності.

Яннулатос обґрунтовує обов'язковий характер місійної діяльності, з одного боку, як було показано раніше, із загальної богословської перспективи, як суттєву характеристику, призначення і покликання Церкви, а з іншого - з антропологічної перспективи, залучаючи поширені у сучасній думці категорії справедливості і прав людини, осмислені з точки зору православної антропології.

Людина, згідно з православним вченням, створена за образом Божим: усі люди є не просто біологічними істотами, а мають свобідну волю, здатність мислення і здатність до любові [8, с. 225]. Крім такого високого походження, людина має високе призначення до богоуподібнення, до обоження. Такі природа і покликання людини є основою людської гідності [8, с. 232]. Тому, за Яннулатосом, *найвище право людини* полягає в реалізації її істинної, духовної природи, в досягненні богоуподібнення; при цьому "всі інші права людини походять від цього права. У цьому праві всі інші права отримають своє завершення" [8, с. 142–143].

Призначенням і покликанням Церкви є спасіння людини [8, с. 76], долучення її до Божественного життя в любові. Церква є "тайною Царства Божого, першими плодами нового людства, преображеного Духом Святим" [8, с. 231]; багатство церковної традиції (Святе Письмо, таїнства, богослужіння, аскетичні практики, святоотцівські твори) призначене для всього людства і має бути доступним для нього. Яннулатос застосовує поняття *справедливості* до духовних благ, які дарує людям Бог: "Основоположний принцип справедливості передбачає, що всі люди мають рівні права на духовні блага" [8, с. 93]. Відповідно, саме Церква відповідає за збереження традиції і повідомлення її "всьому людському роду" [8, с. 230]: "Основним обов'язком кожної Помісної "Кафолічної" Церкви є жити усією традицією і виражати її у всій повноті, мирно, але рішуче, у вселенській перспективі" [8, с. 213]. Згідно із заповіддю Христа, Церква має навчити народи, поділитися

 ISSN: 2522-9699, 2616-5007

з ними духовним “досвідом і спасінням, яке Вона має” [8, с. 270]. Таким чином, Церква несе відповідальність не тільки за своїх вірних, а й за всіх тих, хто перебуває “за межами” Церкви [8, с. 269].

Отже, у всіх людей є право на духовні блага, а у Церкви — обов’язок повідомляти про них і надавати можливість долучитися до них.

Окрім права на духовні блага, наданого всім людям Богом, у людей є надана теж Богом *свобода* приймати чи не приймати благовістя [7, с. 76], але ця свобода не відміняє *обов’язок* Церкви повідомити людям достовірно про Божий дар спасіння і шлях його отримання [8, с. 270]. Церква має обов’язок відшукувати усіх “заблудлих” і повідомляти благовістя про спасіння, а у людей є право отримати знання про Божий дар, навіть якщо вони потім від нього відмовляться.

Жертовний і ненасильницький характер місії

Повага до людської свободи є причиною принципово ненасильницького характеру місії. А обов’язок Церкви благовіствувати мирно і смиренно всюди, всім і завжди, незважаючи на несприйняття, байдужість, опір, зневагу чи навіть насильство є причиною частої видимої вразливості місії, можливої довгої видимої неуспішності. Церква не має задачі упокорити чи завоювати народи, вона має обов’язок мирно і терпляче повідомляти про багатство спасіння і ділитися Божими дарами з тими, хто забажає прийняти благовістя [8, с. 270].

Смиренність, сумирність, мирність місії мають свій зразок у житті Христа, проповіді апостолів і рівноапостольних, подвигу мучеників і страстотерпців і загалом усіх святих і є сутнісним проявом християнської заповіді любові, готової до терпіння, мужності і жертовності.

Яннулатос звертає увагу, що загальною рисою християнського життя є смирення, яке є умовою отримання Божественної благодаті: “[Моя] Сила виявляється в немочі” (2 Кор. 12:9). Архієп. Анастасій розглядає зокрема два свідчення про взаємозв’язок особистого безсилля і дії сили Божої у діяльності місіонера: свідчення апостола Павла і проповідь святих рівноапостольних Кирила і Мефодія.

Апостол Павло у своїх посланнях неодноразово свідчить про наклепи, ворожість до його проповіді, аж до виявлення фізичного насильства до самого апостола. Ось як він описує апостольське життя: “Бог поставив нас, апостолів, останніми, наче приреченими на смерть… ми нерозумні заради Христа… ми немічні… ми в безчесті… ми голодні та спраглі, голі й биті… ми стали, наче сміття для світу, як покидьки для всіх…” (1 Кор. 4:9–13). Водночас він засвідчує, що силою Божою все одно проповідь мала плоди, люди наверталися до християнського життя, вдавалося засновувати євхаристійні спільноти і висвячувати священнослужителів, що свідчить, що люди наверталися і бажали служити Христу. Таке зіткнення з труднощами, з важкими обставинами і періодами у справі заради Христа, є важливим для отримання екзистенційного досвіду Божої присутності, Божественної мудрості і сили: “Досвід особистої немочі одночасно з досвідом Божої сили є двома полюсами апостольського життя” [8, с. 183]. Місія є участю людини у справі, яку звершує Бог, і для її успіху і плідності необхідна готовність людини звершувати волю Божу, усвідомлюючи власне безсилля і нерозумність, готовність подолати свій егоїзм і свавілля [8, с. 179–180].

Що стосується місії Кирила і Мефодія, спочатку здавалося, що вона зазнала краху. Але їх конкретні дії і зусилля виявилися насінням, яке принесло плоди згодом [8, с. 132–133]. Архієп. Анастасій вказує, що так само мученики, начебто втративши життя, своєю мужністю і вірністю Христу до смерті навертали інших до Христа, і загалом саме свідчення доброчесним життям мало велике значення для навернення і спасіння, більше, ніж позбавлена досвіду словесна проповідь [8, с. 130, 133–134].

Архієп. Анастасій, таким чином, стверджує першорядну необхідність для місії життя у Христі як живого свідчення. Але обов’язком Церкви є також засновувати нові євхаристійні спільноти і здійснювати інші місіонерські заходи задля дії Божої благодаті, закладання насіння віри, поширення прикладу доброчесного життя: “Місія — це обов’язок Церкви, це необхідна умова її життя” [8, с. 266].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Ми розглянули здійснений архієп. Анастасієм Яннулатосом богословський аналіз місії, якою вона має бути згідно з Євангелієм і догматичним вченням Церкви. По-перше, він стверджує необхідність богословського осмислення суті місії, її принципів і задач, і розглядає місію в тринітарній,

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

християнській, пневматологічній, еклезіологічній перспективі. По-друге, на основі аналізу настанов Христа апостолам він вказує на такі важливі характеристики місії, як всеохопність у часі, географічному і соціальному просторі, готовність до викликів, ненасильницький характер. Місія є безпосереднім призначенням Церкви, і тому є обов'язковою для неї діяльністю.

Викладаючи цілісне богословське бачення місії як співпраці Бога-Трійці і християн у проповіді і поширенні Царства Небесного, Яннулатос закладає основу для богословської оцінки сучасного стану євангельської проповіді і множини явищ сучасного світу, які є викликами для християнства. Він свідомий численних проблем церковного життя і місії зокрема. Аналізуючи історичні прецеденти і сучасний стан православної місії, він звертає увагу як на їх позитивні рисі і досягнення, так і на "хворобливі" ситуації. Здійснена ним загальна богословська характеристика місії як обов'язку Церкви має як спонукальний до дії, так і важливий методологічний характер. Подальші дослідження можуть стосуватися богословського аналізу сучасних проблем місії і світових викликів, застосування методології Яннулатоса і розвитку його ідей в богослов'ї місії XXI ст.

References:

1. Milutin, J 2007, Inculturation in Orthodox missionary work according to Archbishop Anastasios (Yannoulatos) of Albania. Master Thesis. Graduate Theological Union, Berkeley.
2. Pavel, A 2015, 'Archbishop Anastasios Yannoulatos' Contribution to the Development of Orthodox Missionary Theology', International Journal of Orthodox Theology, vol. 6:1, p. 63–86.
3. Tsirevelos, N 2022, "Liturgy after the Liturgy". A code phrase exhorting to missionary outreach Introduced by Archbishop Anastasios of Albania, Theology & Culture, vol. 5/1, p. 49–69.
4. Tsirevelos, N 2026, 'Intercultural Christian witness and communication in multicultural enviroments. Case study in the ministry of Archbishop Anastasios of Albania', Theology & Culture, vol. 10, p. 29–52.
5. Vassiliadis, P 2013, 'Introductory Remarks?', in Orthodox Perspectives on Mission, edited by Petros Vassiliadis. Fortress Press.
6. Veskousis, C 2024, 'Archbishop Anastasios of Albania: An Eastern Orthodox Example of Peace from a Religious Tradition Embroiled in Wars', Unity and Dialogue, vol. 79, p. 101–108.
7. Yannoulatos, A 2003, Facing the World: Orthodox Christian Essays on Global Concerns, Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press.
8. Yannoulatos, A 2010, Mission in Christ's Way: An Orthodox Understanding of Mission, Holy Cross Orthodox Press.

Надійшло до видання / Received *9.02.2026*
Прийнято до друку / Accepted *01.04.2026*

DOI 10.33930/ed.2019.5007.58(3-4)-12
УДК 271.222:929(477)"19/20"

ДІАЛОГ МІЖ ПЦУ ТА УПЦ — ПОЧАТОК ШЛЯХУ ДО ЄДНАННЯ ДВОХ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ

Я. Б. Корицький

Анотація.

Актуальність теми дослідження. *Після першого періоду унезалежнення православних в Україні, що розпочався в 2018-2019 рр. Стало зрозумілим, що дві українські православні церкви — ПЦУ та УПЦ, продовжують іти до своєї незалежності кожна своїм шляхом. Якщо ПЦУ зміцнювала свій автокефальний статус то УПЦ, яка свого часу практично проігнорувала участь у Об'єднавчому соборі 2018 р., почала свій рух до унезалежнення від Московського патріархату з проведення Собору своєї церкви 27 травня*